

Lietuva

Latviešu lasītājam

Pietro U. Dini

Tai pirmasis „Ventotenės manifesto“ leidinys lietuviškai, jo išleidimu rūpinosi Italijos Lacijaus regiono administracija. Užduotis bent jau glaustai pristatyti Lietuvos skaitytojui leidinio autoriaus Altiero Spinelli (1907-1986) asmenybę nėra nei paprastas, nei lengvai įvykdomas. Kodėl? Todėl, kad istoriniamesocialiniame Lietuvos kontekste nepavyktų aptikti veikėjo, kurį būtų galima sugretinti su Spinelli ir kuris būtų idealiai tinkamas, siekiant nušviesti intelektualią asmenybę, glaudžiai susijusią su pirmuoju vieningos Europos projektu Europos federalistinio judėjimo įsikūnijimu.

Lietuvoje europietiškosios savimonės ištakos bei įvairios jos formos vienu ar kitu laikotarpiu išreikštos šešių šimtmečių tėkmėje, pradedant nuo Krikšto 1386-1387 metais ir baigiant europietiškais Sąjūdžio šūkiais 1988-1989 metais Baltijos identiteto protesto laikotarpiu. Tačiau Lietuvos istorija daugeliu atveju buvo labiau nukreipta į nepriklausomybės susigrąžinimą, norom nenorom labiau orientuota į santykių su galingais kaimynais puoselėjimą, tad Lietuvos istorijai tarsi nebeužteko pakankamai laiko pagimdyti Europos federacijos idėjų mąstytojus, kurie būtų galėję europietiškosios federacijos idėją susieti su savojo krašto likimu. Du ilgus lietuviškojo atgimimo šimtmečius - nuo XIX-ojo iki XX-ojo amžiaus, - Lietuvos elitui nebuvo svetima vieningos Europos vizija, tačiau skaudūs pirmosios XX amžiaus pusės įvykiai (Vilniaus ir Klaipėdos statuso klausimai) atitraukė dėmesį nuo šių gairių.

Žymiai paprasčiau Lietuvos skaitytojui bus perprasti tą aplinkybių kontekstą, kuriame suvešėjo *Manifesto* idėjinis gimimas bei konkretus išdėstymas. Altiero Spinelli tai atliko per 16 tremties metų Ventotenės saloje. Juk lietuvių šviesuomenei tremtis buvo puikiai pažįstama realybė. Būtent saloje - toli nuo likusio pasaulio ir žmonių tarpusavio bendravimo - Spinelli (čia, vykdant jo paties pareikštą valią, ilsisi jo pelenai) padarė savąjį „federalizmo atradimą“.

Kas gi buvo tasai Altiero Spinelli? Šis tvirtai sudėtas, stambus vyras (neveltui vienas jo pseudonimų pagrindžio sąlygomis buvo „Pantagriuelis“) netgi pelnė Europos Mozės apibūdinimą.

Iš tiesų, Spinelli buvo didis europietiško šalininkas. Niūriais pokario metais, vedamas Giuseppe Mazzini (filosofas, politikas, suvienytos Italijos karalystės šalininkas - Vert.) įžvalgų, jis sukūrė tokį europietiškosios federacijos eskizą, kurio dėka Senajame kontinente kariniai konfliktai turėjo pasibaigti. Spinelli labiau nei kiti politikai pasižymėjo savo pastangomis įteisinti bei suteikti utopinei bei sentimentaliajai europietiškosios federacijos idėjai konkrečią politinę programą. Pokario metais jis įtraukė Europos federalizmą į pažangiųjų politinių jėgų kultūrinių svarstymų terpę, siekė šio tikslo savo rašytiniais veikalais bei politine veikla. Europietiškojo federalizmo projektą Spinelli išivaizdavo kaip savotišką „panacėją“ ar „revoliuciją“, kurios tikslas - atsisakyti suverenių valstybių bei sukurti Jungtines Europos Valstybes.

Kai Spinelli rašė, jog „tironijų valanda“ bei sugriovimai, žudynės eina į pabaigą, jis turėjo galvoje tai, kas įvyko Vakarų Europoje ir, be abejo, negalėjo numatyti to politinio režimo, kuris netrukus įsigalėjo Vidurio ir Rytų Europoje. Tuo atveju, jeigu federalinis Altiero Spinelli projektas būtų įgyvendintas tokiu spartumu, kurį numatė pats jo kūrėjas, galimas daiktas, jo vykdymas būtų ištraukęs vadinamąją „Vidurio Europą“ (vadinasi, taipogi ir Lietuvą, Latviją, Estiją) iš tos daugiau kaip pusę šimtmečio trukusios užmaršties, būdingos pusės kontinento nūdienos istorinei politikai. Laimei, istorija bent šį kartą buvo įžvalgesnė už žmogiškąjį nežvalgumą, ir nuo 2004-ųjų metų gegužės pirmosios Europos Sąjunga (vienas jos krikštėvių bei kūrėjų buvo ir Spinelli), pagaliau tapo realybe ir Lietuvos respublikai.

Ižanga

Eugenio Colorni (Roma, 1944)

Sie raštai gimė ir buvo suredaguoti Ventoteno saloje 194 ir 1942 metais. Toje išskirtinėje aplinkoje - itin griežto režimo gniaužtuose informacijos srautą tekdavo papildyti tūkstančiais įvairiausių būdų, nors ir slėgė priverstinio neveiklumo liūdesys ir nerimas dėl artėjančio išvadavimo, kai kurių žmonių sąmonėje brendo problemų, paskatinusių veiksmą ir požiūrį į kovą - permąstymo procesas.

Didelis atstumas iki konkretaus politinio gyvenimo suteikė galimybę žvelgti nepriklausomu žvilgsniu, persvarstyti tradicines pozicijas, ieškant praeities nesėkmių priežasčių ne tiek techninėse parlamentinės bei revoliucinės taktikos klaidose ar “nesubrendusios” situacijos kontekste, kiek bendrųjų išvalgų nepakankamume sutelkiant kovą įprastinėse lūžio srityse ir nekreipiant dėmesio į naujus realybės pokyčius.

Ruošiant didįjį ateities mūšį, kuris jau ryškėja netolimoje ateityje, buvo juntamas ne šiaip būtinumas ištaisyti praeities klaidas, o blaivia nuo doktrinieriškų prietarų ar partinių mitų galva apsvarstyti politikos problematiką.

Štai tokiu būdu kai kurių žmonių protuose išsirutuliojo svarbi mintis, jog egzistencinė priešara, gimdanti mūsų visuomenę smaugiančias krizes, karus, skurdą ir išnaudojimą - tai egzistavimas suverenių valstybių, kurios geografiniu, ekonominiu ir kariniu požiūriu mato kitas valstybes kaip konkurentes bei potencialias priešininkes, sugyvena abipusės pagarbos principu, bet tik “perpetuo bellum omnium contra omnes” situacijos požiūriu. Priežasčių, dėl kurių tokia - šiaipjau nenauja - idėja įgijo naujumo aspektų būtent tose sąlygose ir tame kontekste, kuriame ji buvo puoselėjama, būta keleto:

1)Internacionalistinis sprendimo būdas įrašytas į visų pažangių partijų programas ir tų partijų požiūriu traktuojamas tam tikra prasme kaip privaloma ir kone savaiminė užsibrėžtų tikslų siekimo pasekmė. Demokratai mano, kad įvedus režimą dėl kurio jie kovoja kiekvienoje atskiroje valstybėje, formuotūsi vieninga visuomeninė nuomonė, ji savo ruožtu, peržengusi kultūros bei moralės ribas, taptų būtina prielaida laisvų tautų sąjungai politikos ir ekonomikos srityse. Tuo tarpu socialistai iš savo pusės galvoja, jog proletariato diktatūros režimo įtvirtinimas atskirose valstybėse savime atvestų į internacionalinės kolektyvistinės valstybės sukūrimą.

Šiuolaikiškos valstybės koncepcijos, su ja susijusių interesų ir jausmų analizė aiškiai rodo, kad nepaisant tam tikrų vidinių režimo sąlygų, kurios gal ir gali palengvinti draugiškus bendradarbiavimo santykius tarp valstybių, bet anaipol neužtikrina savaiminio ir progresyvaus susivienijimo tol, kol egzistuoja kolektyvinis interesas išlaikyti uždaras sienas. Iš patirties žinome, kad šovinininiai jausmai ir protekcionistiniai interesai gali lengvai atvesti prie konkurencinio susidūrimo tarp dviejų demokratinių valstybių. Ir vargu ar turtinga socialistinė valstybė būtina sutiks dalytis savo gėrybėmis su kita, gerokai skurdesne socialistine valstybė vien todėl, kad abejose veikia panašus politinis režimas.

Žodžiu, politinių ir ekonominių sienų panaikinimas tarp valstybių nėra būtina susijęs su analogiško režimo įvedimu kiekvienoje iš valstybių. Tai greičiau atskirai spęstinas klausimas. Iš tiesų, neįmanoma būti socialistu ir tuo pat metu nebūti internacionalistu, bet dėl ideologinių, o ne politinių ar ekonominių sumetimų. Socializmo pergalė atskirose valstybėse nebūtina veda prie internacionalinės valstybės sukūrimo.

2) Individualiai akcentuoti federalizmo tezes skatino tai, jog egzistuojančios politinės partijos, praeityje vykdžiusios politinę kovą kiekvienos atskiros valstybės viduje, tradicijų ir papročių dėka įprato sieti šį klausimą su būtina tautinės valstybės prielaida bei vertinti tarptautinės sąrangos reikalus kaip "užsienio politikos" problematiką, tinkamą spęsti diplomatijos priemonėmis bei tarpvalstybiniais susitarimais. Tokia pozicija iš dalies yra priežastis, iš dalies - pasekmė to požiūrio, kuris aiškina, jog paėmus į rankas valdžios svertus savo šalyje, susitarimai ar sąjunga su draugiškais režimais kitose valstybėse yra savaiminis dalykas, nereikalaujantis imtis jokios tam tikslui skirtos politinės kovos.

Šių raštų autorių įsitikinimu, norint, kad tarptautinės sąrangos klausimas taptų esmine nūdienos problema ir kad jos sprendimas taptų būtina visų institucinių, ekonominių, socialinių mūsų visuomenės uždavinių sprendimo prielaida, reiktų visus vidinius partijų nesutarimus, kiekvienos partijos požiūrį į kasdienės kovos taktiką ir strategiją orientuoti būtent šia kryptimi. Visi klausimai, - konstitucinių laisvių ir klasių kovos, planavimo, valdžios perėmimo ir jos panaudojimo, - nušvistų naujoje šviesoje tuo atveju, jeigu būtų sprendžiami darant prielaidą, kad svarbiausias siektinas tikslas - vieninga tarptautinė valstybinė sąranga. Politinė veiklos manevrai, vienu ar kitu veikiančių jėgų rėmimas, vieno ar kito šūkio akcentavimas taptų visiškai skirtingi, priklausomai nuo to ar svarbiausiu tikslu būtų laikomas valdžios perėmimas ir numatytų reformų vykdymas atskirose valstybėse, ar ekonominių, politinių, moralinių federalinės valstybės aprėpiančios visą kontinentą, būdingų prielaidų kūrimas.

3) Kita - bene pati svarbiausia – aplinkybė buvo ta, kad europietiškosios federacijos idealas kaip pasaulinės federacijos preliudija, vos prieš keletą metų buvo nepasiekiamą utopiją, o šiandien, šio karo pabaigoje, atrodo ranka pasiekiamas tikslas. Visiška tautų ir šalių sumaištis, kurią sukėlė vokiečių okupacija, būtinumas sukurti naują pamatą beveik absoliučiai sunaikintai ekonomikai, vėl iškelti visas valstybinių sienų, munito barjerų atkūrimo, etninių mažumų ir kitas problemas, pats pobūdis šio karo, kuriame nacionalinius motyvus nusvėrė ideologiniai, mažos ir didelės valstybės buvo priverstos atsisakyti savo suverenumo spaudžiamos kitų, galingesnių valstybių, o “gyvybinės erdvės” sąvoka fašistų dėka buvo pakeista “nacionaline nepriklausomybe”, - visi šie elementai sako, kad pokaryje Europos federalinės sąrangos klausimas yra aktualus kaip niekada iki šiol.

Juo galėtų būti suinteresuotos visos socialines klases atstovaujančios jėgos - ir dėl idealų ir dėl ekonominių paskatų. Tikslą link galima būtų artėti diplomatinių derybų arba visaliaudinių bruzdėjimų būdu, išsilavinusių klasių tarpe skatinant su juo susijusių problemų studijas arba žadinant iš esmės revoliucinę situaciją, kuriai susidarius, jau nebebūtų įmanoma sugrįžti atgal; taip pat - darant tam tikrą įtaką valstybių - nugalėtojų vadovaujantiems sluoksniams, o nugalėtose valstybėse aiškinant, jog tik suvienytoje ir laisvoje Europoje galima bus išsivaduoti ir išvengti katastrofiškų pralaimėjimo pasekmių.

Būtent todėl ir gimė mūsų judėjimas. Minėto klausimo viršenybė ir pirmumas tarp kitų epochos, į kurią žengiame, klausimų - tai įsitikinimas, kad tuo atveju, jeigu leisime vėl išgalėti senoms nacionalistinio pobūdžio klišėms, proga bus prarasta amžinai, ir nei taika, nei gerbūvis ilgam nebeįsigalės mūsų kontinente, - visai tai mus paskatino sukurti savarankišką organizaciją, kurios tikslas - skelbti Europos Federacijos idėją, kaip artimiausių pokario metų tikslą.

Mes neslepame ir patys nesislepiame už šio sumanymo sunkumų ar galingų jėgų, kurios veiks prieš mus. Bet mes tikime, kad pirmą kartą politinės kovos lauke iškyla tokia problema jau nebe kaip tolimas idealas, o kaip tragiškas, nenumaldomas būtinumas. Mūsų judėjimas jau du metus gyvuoja sunkiomis pagrindinės veiklos sąlygomis fašistinės ir nacistinės priespaudos kontekste; šio judėjimo dalyviai atėjo iš antifašistinės kovos gretų, jie visi - už ginkluotą kovą dėl laisvės, kai kurie jų bendro tikslo vardan jau sumokėjo didžiulę laisvės atėmimo kainą; šis mūsų judėjimas vis tik nėra ir neketina būti politine partija. Jis žada dirbti su įvairiomis politinėmis partijomis bei tų partijų viduje ne vien tik tam, kad būtų ryškus jo tarptautinis pobūdis, bet ir tam, kad visos politinio gyvenimo problemos būtų matomos šiuo visiškai nauju regėjimo kampu, prie kurio iki šiol buvome menkai įpratę.

Mes nesame politinė partija, nors ir skatiname domėtis institucinėmis, ekonominėmis, socialinėmis Europos Federacijos problemomis, nors ir aktyviai dalyvaujame kovoje dėl jos sukūrimo bei siekiame suvokti, kokios jėgos galės galės ją remti ateities politinėje konjunktūroje, mes neketiname oficialiai pasisakyti dėl institucinių scenarijų, dėl didesnio ar mažesnio ekonominės kolektyvizacijos laipsnio, dėl didesnio ar mažesnio administracinės decentralizacijos laipsnio ir visų kitų dalykų, kurie lems būsimąjį federalinį organizmą.

Siekiame, kad mūsų judėjimo viduje šios problemos būtų plačiai ir laisvai aptartos, ir kad mes galėtume atstovauti visas politines kryptis, - pradedant komunistine ir baigiant liberaliaja. Iš tiesų, prijaučiantieji mums darbuojasi beveik visose progresyvioiose partijose: visi pritaria kovai dėl pamatinių laisvosios Europos Federacijos principų, kurių ramsčiu nebūtų įvairios hegemonijos ar totalitariniai režimai, o struktūrinis jų tvirtumas imtų ir peraugtų dar vieną Tautų Sąjungą. Tuos principus galima būtų apibendrinti keliais punktais: vieninga federalinė kariuomenė, bendri pinigai, muitinių ir emigravimo iš vienos Federacijos valstybės į kitą panaikinimas, tiesioginis piliečių atstovavimas federalinės valdžios oragnuose, bendra užsienio politika.

Per dvejus gyvavimo metus mūsų judėjimas plačiai paplito tarp įvairių antifašizmo grupių ir partijų, Kai kurios jų viešai pareiškė pritarimą ir simpatijas. Kiti pakvietė mus bendradarbiauti kuriant programines nuostatas. Nebus akiplėšiška tvirtinti: ta aplinkybė, jog Europos Federacijos problemos taip dažnai aptarinėjimos pogrindinėje Italijos spaudoje - tai ir mūsų nuopelnas. Mūsų laikraštis „L'Unita Europea“ (it. - Europos vienybė) dėmesingai seka vidaus ir tarptautinės politikos įvykius bei pateikia visiškai nepriklausomus jų vertinimus.

Šiaip ar taip, čia pateiktas veikalas - vaisius tų idėjų, kurių dėka gimė mūsų judėjimas - neatspindi jų autorių nuomonės ir nėra laikytinas paties judėjimo pozicija. Jis tiesiog siūlo diskusijų temas tiems, kurie turi noro permąstyti visas tarptautinės politikos problemas, vertinant naujos ideologinės bei politinės patirties, naujausių ekonomikos mokslo rezultatų bei racionalesnių, išmintingesnių ateities perspektyvų šviesoje. Šį veikalą greitai papildys kiti. Mes tikimės, kad tokioje nenumaldomo būtinumo veikti atmosferoje jie paskatins idėjų brendimą bei turės aiškinamąjį poveikį dar ryžtingesnei, sąmoningesnei, atsakingesnei veiklai.

*Italijos judėjimas už europos federaciją
1944 sausio 22, Roma*

Už laiSVą ir vieningą Europą Manifesto Projektas

I. Šiuolaikinės visuomenės krizė

Šiuolaikinė visuomenė savo pamatu pasirinko laisvės principą, kuris teigia, jog žmogus, užuot buvęs kitų įrankiu, turi tapti savarankišku gyvenimo centru. Įtvirtinus šį kodeksą, buvo sukurtas grandiozinis istorijos teismas visiems šio principo nesilaikantiems socialinio gyvenimo aspektams.

1) Buvo įtvirtinta visoms tautoms vienoda teisė steigti nepriklausomas valstybes. Kiekviena tauta, nustačiusi savo etninius, geografinius, lingvistinius, istorinius ypatumus, suvokusi sau tinkamą politinio gyvenimo koncepciją, privalėjo pati susikurti valstybės mechanizmą, kuris geriausiai atitiktų jos poreikių patenkinimą nepriklausomai nuo bet kokio poveikio iš išorės. Nacionalinės nepriklausomybės ideologija tapo galingu pažangos varikliu; ji padėjo įveikti menkaverčius atskirų individų interesus solidariai suvienydamą prieš užsienio grobikų priespaudą; panaikino daugelį kliūčių žmonėms ir prekėms judėti; labiausiai atsilikusioms tautoms kiekvienos naujos valstybės teritorijoje perteikė kitų - pažangesnių tautų - institucinę sąrangą. Tačiau ši ideologija atnešė kapitalistinio imperializmo užkratą, mūsų karta savo akimis išvydo jo išbujojimą, atvedusį iki totalitaristinių valstybių susiformavimo ir pasaulinių karų protrūkio.

Todėl tauta jau nebelaikoma istoriniu žmonių tarpusavio sambūvio produktu, kuris laikui bėgant, vienodėjant papročiams ir siekiams, tapo pačia efektyviausia kolektyvinio gyvenimo organizacijos forma visos žmonių visuomenės ribose. Ji tapo dieviškąja esybe, organizmu, pajėgiančiu rūpintis savo paties egzistencija ir vystymusi, visiškai nemąstančiu kitiems padaroma žala. Absolūtus nacionalinių valstybių suverenumas atvedė prie troškimo

dominuoti kitų sąskaita, kadangi kiekviena valstybė jaučia kitos grasinančią galybę ir savo „gyvybinei erdvei“ priskiria vis platesnes teritorijas, suteikiančias galimybę laisvai judėti bei užsitikrinti pragyvenimo priemones nepriklausant nuo kitų. Šį dominavimo troškimą tegali nuslopinti kitos, žymiai galingesnės valstybės hegemonija.

Tokiu būdu valstybė iš piliečių laisvių puoselėtojos peraugo į šeimininkę, disponuojančią jai patarnaujančiais vasalais taip, kad būtų maksimaliai užtikrinta jos karinė galia. Netgi taikos laikotarpiai laikomi tam tikromis pauzėmis, reikalingomis ruošti naujiems neišvengiamiems karams, jų metu kariškių valia daugelyje valstybių tapo svaresnė negu civilių, nors šitai gerokai apsunkina politinių valstybės išipareigojimų - švietimo, mokslo, gamybos, administracijų veiklos - užtikrinimą, nes viskas skirta karinei galiai stiprinti. Motinos laikomos kareivių gimdytojomis, jos netgi skatinamos remiantis tais pačiais kriterijais, kuriais apdovanojamos vaisingos gyvulių patelės; vaikai nuo mažens pratinami prie ginklų ir neapykantos kitataučiams; minimaliai ribojamos asmens laisvės, nes sukarintoje aplinkoje visi bet kuriuo metu gali būti šaukiami atlikti karinę prievolę. Nuolat pasikartojantys karai skatina apleisti šeimą, darbą, turtą ir galiausiai - paaukoti netgi gyvybę vardan tikslų, kurių reikšmės niekas nebesupranta. Tokiu būdu per kelias dienas sunaikinama viskas, kas buvo dešimtmečiais didelių pastangų dėka sukurta kolektyviniam gerbūviui pasiekti.

Totalitarinės valstybės - tai tos valstybės, kurioms pavyko efektingiau suvienyti visas pastangas, pasitelkiant maksimalų centralizacijos ir autarchijos lygį, kuo geriau prisitaikyti prie šiuolaikinės tarptautinės situacijos. Pakanka, kad kuri nors tauta žengtų vieną žingsnį į priekį dar didesnio totalitarizmo link, kitos tautos bematant paseks jos pavyzdžiu, stumiamos tokio paties išlikimo poreikio.

2) Įtvirtinta vienoda visiems piliečiams teisė formuoti valstybės valią. Ji tapo savotiška visų laisvai išreikštų socialinių klasių kintančių ekonominių ir ideologinių poreikių sinteze. Tokia politinė sandara suteikia galimybę pataisyti arba bent jau sušvelninti pačių aštriausių iš praeities paveldėtų režimų neteisingumus. Tačiau spaudos laisvė, laisvė jungtis į visuomenines asociacijas, progresyvus balsavimo sistemos išplėtimas gerokai apsunkino senųjų privilegijų gyvastį, išlaikant tą pačią reprezentacinę sistemą.

Beturčiai netrukus išmoko pasinaudoti šiais svertais tam, kad atsigriebtų savo teises iš pasiturinčiųjų klasių. Socialiniai nedarbinių pajamų, paveldėjimų, progresyviniai stambaus turto mokesčiai, mokesčių panaikinimas mažai uždirbantiems ir pirmojo būtinumo turtui, nemokamas švietimas, gerėjantis socialinis aprūpinimas ir pensijos, žemės ūkio reformos, pramonės kontrolės

perėmimas tapo grėsmė privilegijuotų sluoksniui pačioje tvirčiausioje jo citadelėje.

Tuo pat metu su politinių teisių lygiava sutikęs privilegijuotų sluoksnius neįstengė susitaikyti su tuo, kad neturtingųjų klasė galės iš tiesų pasinaudoti ta sukurta lygiava bei suteiks jai konkretų tikrosios laisvės turinį. Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, toks pavojus tapo pernelyg grėsmingas, todėl visiškai natūralus dalykas, kad privilegijuotieji pasitiko karštais plojimais bei parėmė diktatūros įsigalėjimą, kuris išplėšė jų priešininkams iš rankų legalius ginklus.

Kita vertus, gigantiškų pramoninių ir bankinių kompleksų susikūrimas iš vienos pusės, profsąjungų, subūrusių po savo sparnu ištisas darbuotojų armijas - iš kitos, ir vienu ir kitu reikalavimai vykdyti kiekvienai pusei palankią politiką grėmė pačios valstybės suirimu į daugybę tarpusavyje aršiai kovojančių ekonominių grupių. Tos grupės, išnaudodamos demokratinę - liberalią santvarką savo kolektyviniams interesams pasiekti, ėmė palaipsniui vis labiau prarasti savo prestižą, todėl ėmė plisti nuomonė, jog tikrai totalitarinė valstybė pajėgs koku nors būdu išspręsti tą interesų konfliktą, kurio egzistuojančios politinės institucijos daugiau nebemokėjo suvaldyti. Totalitariniai režimai iš tiesų sutvirtino visų socialinių kategorijų teises jų išsikovotų pozicijų ribose, tačiau primetė piliečių gyvenimui policijos kontrolę, žiauriai susidorojo su nepritariančiais bei uždraudė bet kokią legalią galimybę tolimesnėms visuomeninėms korekcijoms. Tokiu būdu savąją egzistenciją susitvarkė absoliučiai parazitinio pobūdžio sluoksnius: viskam abejingi žemvaldžiai, socialiniai išlaikytiniai, monopolistų sluoksniai ir vartotojus išnaudojančios, pasisavinčios smulkias piliečių santaupas bendrovės, užkulisiuose pasislėpę plutokratai prisidengiantys aukštais nacionalinių interesų pretekstais, bet tampantys už virvučių politikus tam, kad valdytų visą valstybės aparatą asmeninės naudos principais. Šitaip buvo išsaugoti kolosalūs turtai vieniems, užtat kitiems atimta bet kokia galimybė pasinaudoti moderniosios kultūros vaisiais. Iš esmės buvo išgelbėtas ir ekonominis režimas, jo materialinės gėrybės bei darbo jėga, tačiau užuot patenkinęs esminius poreikius gyvybinei žmonijos energijai vystyti, jis tenkina nereikšmingus įgeidžius tų, kurie pajėgia susimokėti. Toks ekonominis režimas, kai paveldėjimo teisė bei pinigų galia sukasi vis tame pačiame socialiniame sluoksnyje galiausiai virsta privilegija visiškai neatitinkančia realios socialinių patarnavimų vertės; tuo pat metu labai apribojamos galimybės darbo žmonių, kuriems išgyvenimo vardan belieka belieka sutikti su siūlančių bet koki darbą išnaudojimu.

Tam, kad išlaikyti supančiotą pavergtąją darbininkų klasę profesinės sąjungos - laisvosios kovos organizacijos, vadovaujamos asocijuotų narių pasitikėjimą turinčių asmenų - buvo paverstos policinės priežiūros organais, o

jų prievaizdais paskirti tarnautojai iš šeiminkaujančios grupės, kuriai jie ir atsakingi. Jeigu toks ekonominis režimas ir neprieštaruoja kokiam nors visuomenės korekcijai, ją paprastai nulemia karinio pobūdžio poreikiai, sutampantys su reakciniais privilegijuotų sluoksnių ketinimais įsteigti ar sutvirtinti vieną ar kitą totalitarinę valstybę.

3) Autoritarinio dogmatizmo akivaizdoje sutvirtėjo kritinė dvasia bei nuolatinė jos vertė. Visai tai, kas buvo bandoma įtvirtinti, turėjo pasiteisinti arba išnykti. Šis objektyvus požiūris metodiškumas buvo įtvirtintas platesnių mūsų visuomenės iškovojimų dėka kiekvienoje srityje. Tačiau šis dvasingas laisvamaniškumas neatsilaikė prieš krizę, iškilusią dėl totalitarinių valstybių atsiradimo. Visose mokslo srityse įsigalėjo naujos dogmos, - jomis teko tikėti ir sutikti arba sutikti veidmainiškai netikint.

Nors niekas nežino, kas yra rasė, o patys elementariausi istorijos teiginiai sako, kad tai yra absurdas, iš tikėjimo fiziologijos meistrų buvo reikalaujama tikėti, įrodyti ir įtikinti, jog ta ar ana priklauso išrinktųjų rasei, nes imperializmui šis mitas būtinas tam, kad sužadintų masėse neapykantą ir išdidumą. Patiems iškiliausiams ekonomikos mokslo postulatams nieko nelieka kaip užsitraukti prakeiksmą, nes jie privalo pateikti autarchijos politiką, subalansuotus mainus ir kitus atgyvenusius merkantilizmo įrankius kaip nepaprastus nūdienos atradimus. Dėl visų pasaulio kraštų ekonomikos tarpusavio sąsajų gyvybinė kiekvienos, šiuolaikišką gyvenimo lygį palaikyti trokštančios tautos gyvybine erdve tapo visas Žemės rutulys, todėl susiformavo geopolitikos pseudomokslas, ketinantis įrodyti gyvybinių erdvių teorijos vertingumą tam, kad suteiktų imperializmo užkariavimams teorinį rūbą. Istorija iš esmės klastojama viešpataujančios klasės patogumui. Bibliotekos ir knygos išvalomi nuo ortodoksiškais pripažintų kūrinių. Obskurantizmo sutemos vėl grąšina užgniaužti žmogiškąją dvasingumą. Socialinės laisvės ir lygybės etikos autoritetas sugriautas. Žmonės jau nebelaikomi laisvais piliečiais, kurie savo valstybe naudojasi kolektyviniams tikslams siekti, nes valstybės valia tampa valdžia savo rankose sutelkusiųjų valia. Žmonės jau nebėra teisės subjektai, jie, priklausomai nuo hierarchinės padėties, privalo be jokių atsikalbinėjimų paklusti aukštesniajai valdžiai, kurios kulminacija tampa iki dievybės pakeltas vadas. Kastų režimas veržliai atgimsta iš savo paties pelenų.

Tokia reakcinė - totalitarinė visuomenė, triumfališkai nugalėjusi daugelyje šalių, savo galybę galiausiai įkūnijo nacistinėje Vokietijoje, jai ir priskirtinos šių žabangų pasekmės. Kruopščiai pasirengusi, drąsiai, be skrupulų pasinaudojusi kitų nesutarimais, savanaudiškumu, kvailybe, prigriebusi drauge su savimi kitas valstybes - vasalus, o pirmiausiai - Italiją, susivienijusi su Japonija, siekiančia panašių tikslų Azijoje, ji metėsi į užkariavimus. Jos pergalė reikštų galutinį totalitarizmo sutvirtėjimą pasaulyje. Visi jos ypatumai būtų

maksimaliai užaštrinti, o pažangiosios jėgos būtų pasmerktos ilgalaikiai negatyviai opozicijai.

Tradicinė vokiečių kariškių arogancija ir nesukalbamumas gali mums paaikškinti jų viešpatavimo pobūdį tuo atveju, jeigu karas baigtųsi jų pergale. Jeigu nugalėtų, vokiečiai galbūt netgi galėtų būti Europos tautų atžvilgiu apgaulingai mielaširdingi, formaliai gerbti jų teritorinį vientisumą, politines institucijas, patenkindami tokiu būdu kvailus patriotinius jausmus, kurie verčia atsižvelgti į pasienio stulpų spalvas ar į politikos veikėjų tautybę, o ne į jėgų santykį ir į realųjį valstybės aparato turinį. Kad ir užmaskuota, tikrovė būtų visvien ta pati: atnaujintas žmonijos pasidalijimas į spartiečius ir helotus.

Netgi kompromisinė išeitis tarp kariaujančių pusių reikštų dar vieną žingsnį totalitarizmo link, nes visos šalys, išvengusios Vokietijos glėbio, būtų priverstos perimti tas pačias politinės organizacijos formas bei adekvačiai ruošti naujam karui.

Bet kadangi hitlerinei Vokietijai pavyko vieną po kito sumušti mažąsias valstybes, jos veiksmai privertė žengti į karo areną vis galingesnes jėgas. Drąsi Didžiosios Britanijos priešprieša netgi kritiškiausiu momentu, kai ji liko viena prieš akivaizdoje, privertė vokiečius susidurti su įnirtingu sovietinės kariuomenės pasipriešinimu bei tuo pat metu suteikė Amerikai laiko, kad galėtų įjungti neišmatuojamus pramonės resursus. Ši kova prieš vokiškąjį imperializmą glaudžiai sutapo su kinų tautos kova prieš japoniškąjį imperializmą.

Daugybė žmonių bei turtų jau yra nukreipti prieš totalitarizmo galybę, šios jėgos jau pasiekė savo kulminaciją, dabar jos tegali būti laipsniškai panaudotos. Tuo tarpu priešiškosios jėgos jau peržengė kritinį momentą ir vėl yra pakilimo taške.

Sąjungininkų kova kasdien žadina vis didesnę išlaisvinimo troškimą netgi tose šalyse, kurios buvo priverstos paklusti prievartai ir susmuko nuo patirto smūgio; tą patį troškimą ji žadina netgi Ašies jėgų tautose: jos susigriebė, kad yra valdovų įstumtos į beviltišką padėtį dominavimo troškimams patenkinti.

Lėtas procesas, kurio dėka daugybė žmonių pasyviai sutikdavo su naujuoju režimu, prie jo prisitaikydavo ir tokiu būdu jį sustiprindavo, sustabdytas. Šioje didžiulėje lėtai sukilusioje bangoje atsidūrė visos pažangiosios jėgos, šviesiausioji darbo klasės dalis, ji nesileido įbauginama ar suviliojama aukštesniųjų gyvenimo formų siekiais; sąmoningiausi intelektualųjų sluoksnių atstovai, pasibaisėję išminties nuosmukiu; iniciatyvų kupini verslininkai, trokštantys išsivaduoti iš biurokratijos ir nacionalinių autarchijų gniaužtų, kaustančių kiekvieną judesį; visi tie, kurie įgimto orumo dėka neįstengia lenkti stuburą žeminančioje vergijoje.

Visoms šioms jėgoms šiandien yra patikėtas mūsų visuomenės išgelbėjimas.

II. Pokario užduotys. Europos vienybė

Vokietijos sutriuškinimas neatvestų Europos prie savaiminės pertvarkos pagal mūsų visuomenės idealų pavyzdį. Trumpos ir intensyvios bendro pobūdžio krizės metu (sugriautose valstybėse liaudies masės neramiai lauks naujoviškų žodžių, jos taps karšta, išsilydžiusia materija, įtariai laukianti, kol įgaus naują formą, kuri nesipriešins internacionalistiškai nusiteikusių žmonių vadovavimui), senųjų nacionalinių sistemų privilegijuotieji visuomenės sluoksniai bandys patyliukais arba jėga sumenkinti internacionalistinių jausmų ir aistrų bangą bei atkakliai sieks atkurti senuosius valstybės organus. Tikėtina, kad anglų vadovybė, susitarusi su amerikiečiais, bandys veikti šia kryptimi: atstatyti jėgų pusiausvyros politiką jų pačių artimiausių imperinių interesų vardan.

Konservatyviosios jėgos - nacionalinių valstybių svarbiausiųjų institucijų vadovai, ginkluotųjų pajėgų viršūnės, išlikusios tebeegzistuojančiose monarchijose, tos monopolistinio kapitalizmo grupės, kurios susiejo savo pelno likimą su nacionalinėmis valstybėmis, stambieji žemvaldžiai ir ekleziastinė hierarchija, galinti tik stabiliai konservatyvioje visuomenėje užsitikrinti savo parazitinio pobūdžio įplaukas ir visas pulkas iš paskos tų, kurie yra nuo šių grupių priklausomi arba yra apakinti tradicinės jų galios, - visos tos reakcinės jėgos, jau šiandien girdinčios, kaip girgžda rūmas, bandys išsigelbėti. Griūtis iš jų atimtų visas iki šiol turėtas privilegijas bei pasmerktų progresyviųjų jėgų antpuolio pavojui.

REVOLIUCINĖ SITUACIJA: NAUJOS IR SENOS SROVĖS

Totalitarinių režimų griūtis daugeliui tautų išreikštų laisvės atėjimo jausmus, išnyktų bet kokie apribojimai, vėl savaimė išviešpatautų pačios plačiausios žodžio ir dalyvavimo laisvės. Tai bus demokratinių tendencijų triumfas. Šios tendencijos pasižymi daugybe įvairių atmainų - nuo labai konservatyvios laisvosios prekybos politikos iki socializmo bei anarchijos. Jos tiki spontanišką įvykių ir institucijų evoliuciją, absoliučiu gerumu tų impulsų, ateinančių iš apačios. Jos nenori skubinti nei istorijos, nei tautos, nei proletariato ir kitokių savo dievybių. Jos linki, kad baigtųsi diktatūra, įsivaizduodamos tą pabaigą kaip amžinos apsisprendimo teisės sugražinimą tautai; jų svajonių apvainikavimu taptų steigiamoji asamblėja, išrinkta kiek įmanoma platesne

balsų dauguma, kiek įmanomai kruopščiau gerbiant rinkėjų teises; ta asamblėja ir nuspręstų, kokią pasirinkti konstituciją. Jeigu tauta dar nesubrendusi, pasirinktų griežtą pagrindinį įstatymą, bet taisytų jį tik tuo pat metu vykstant aiškinamajam - įtikinėjimo darbui.

Demokratai prievartos iš principo neatsisako, bet žada griebtis jos tik tais atvejais, kai dauguma būtų įsitikinusi prievartos būtinumu, kitaip tariant, kai jos naudojimą nenulemtų vienas taškas ant „i“; tokios direktyvos būtų taikomos tik įprastinės administracijos laikotarpiu, kai tauta iš esmės yra įsitikinusi pagrindinių institucijų tinkamumu, koreguojant jas neesminiais klausimais. Revoliucinių laikotarpių metu, kai institucijos turi būti ne administruojamos, o kuriamos, demokratinės praktikos principas tampa visiškai nebetinkamas. Apgailėtina demokratų negalia rusų, vokiečių, ispanų revoliucijų metu - tai trys naujaisi pavyzdžiai. Tokiose situacijose, kai subyra senasis valstybės aparatas, knibždėte knibžda daugybė liaudies asamblėjų ir atstovų institucijų, į jas jungiasi, jose blaškosi visos progresyvios socialinės jėgos, kiekviena su savo įstatymais ir administracijomis, jos arba stengiasi panėšėti savo logika į buvusias arba jas niekinti. Tauta reiškia esminius poreikius, bet tiksliai nežino, ko pageidauti, ko imtis. Tautos ausyse - tūkstančio varpų gausmas. Ji su savo milijonais galvų nesugeba orientuotis ir subyra į atskiras tarpusavyje kovojančias grupes.

Būtent tuo momentu, kai reikalingas aiškus apsisprendimas ir drąsa, demokratai jaustųsi pasimetę neturėdami spontaniško, plataus liaudies pritarimo, o viso labo drumzliną aistrų verpetą. Manydami, kad jų pareiga ir yra gauti šį pritarimą, jie prisistatytų kaip įkalbinėjantys pamokslininkai kaip tik tada, kai reikalingi vadovai, išmanantys, kurlink reikia vesti. Jie praleistų palankias naujo režimo sutvirtinimo progas, stengdamiesi, kad institucijos, reikalaujančios ilgo paruošimo bei labiau tinkančios ramybės laikotarpiams, veiktų tuoj pat. Jie suteiktų savo priešininkams metų metus, kuriais pastarieji pasinaudotų tam, kad juos pačius nuverstų. Savo daugialypėmis veiklos kryptimis jie atstovauja ne aiškią valią atsinaujinti, o miglotus, nedrąsius visų pageidavimus, kurie, savo ruožtu, vienas po kito patirdami paralyžių, patys ruoštų palankią dirvą reakcingoms jėgoms vystytis. Politinė demokratų metodologija revoliucinių krizių metu taptų bereikšmiu baląstu.

Tuo metu, kol demokratai alintų beprasmiškose diskusijose savo pirminį laisvės šalininkų populiarumą nepasiūlydami jokios rimtos socialinės ir politinės revoliucijos, neišvengiamai vėl atgimtų ikitotalitarinės politinės institucijos, ir kova vėl atsinaujintų pagal senąsias klasių susidūrimo schemas.

Principas, pagal kurį klasių kova tampa galutiniu visos politinės problematikos tikslu, suteikė esminę nuorodą fabriku darbininkams ir tapo naudinga jų politikos pagrįstumui tol, kol nebuvo sutvarkytos svarbiausios

institucijos; bet šis principas tampa proletariato izoliacijos įrankiu tada, kai atsiranda būtinybė pakeisti ištisą visuomenės struktūrą. Klasiniu principu išauklėti darbininkai tesugeba regėti savo klasės arba netgi kategorijos reikalavimų smulkmenas, visiškai nesirūpindami kitais visuomenės luomais arba siekia vienpusiškos jų klasės diktatūros tam, kad galėtų įgyvendinti utopinę visų materialių gamybos priemonių kolektyvizaciją, kurią pasaulietinė propaganda siūlo kaip vienintelį receptą visoms blogybėms išspręsti. Ši politika nesugeba įsitvirtinti nė viename kitame sluoksnyje, išskyrus tą vieną - darbininkų, tokiu būdu jis lieka be kitų pažangių jėgų paramos arba palieka jas reakcijos malonei, kuriai belieka apsuksiai veikti ir smogti į paširdžius visam proletariato judėjimui.

Tarp įvairių proletarinių tendencijų būtent komunistai - klasinio pobūdžio politikos ir kolektyvizmo idealų sekėjai- pripažino sunkumus bandant užsitikrinti papildomų pergalei reikalingų jėgų paramą ir todėl, skirtingai negu kitos tautinės partijos, persikūnijo į griežtai disciplinuotą judėjimą, įkvėptą rusiško darbininkų telkimo mito, tačiau juo neseka, o tik taiko pačiais neįtikimiausiais atvejais.

Tokia pozicija revoliucinių krizių atvejais komunistams suteikia daugiau veiksmingumo negu demokratams, tačiau siekdami, kiek įmanoma, išlaikyti darbininkų klasę kuo toliau nuo kitų revoliucinių jėgų, pamokslaudami apie savo „tikrąją“ revoliuciją, kuri esą dar tik įvyks ateityje, jie lemiamais momentais tampa sektantiniu, viską silpninančiu elementu. Be to, jų absoliuti priklausomybė nuo rusų valstybės, kuri savo ruožtu juos pačius ne vieną kartą išnaudojo savo nacionalinės politikos tikslams, kliudo vykdyti kokią nors minimaliai pastovią politiką. Jiems vis prireikia slėptis už Krolyj, Blum, Negrin nugarų, kol galų gale žlunga visi drauge su savo demokratinėmis marionetėmis, nes valdžią tenka iškovoti ir išlaikyti ne šiaip paprasčiausių gudrybių dėka, o pasitelkus gebėjimą darniai bei gyvybiškai reaguoti į šiuolaikinės visuomenės poreikius.

Jeigu rytoj kova tebeliktų tradicinės nacionalinės erdvės ribose, būtų labai sunku išvengti buvusių prieštarų. Nacionalinės valstybės jau ėmėsi taip esmingai planuoti savo ekonomiką, jog labai greitai svarbiausiuoju klausimu taptų išsiaiškinti, kuri ekonominių interesų grupė arba kuri klasė turėtų griebtis to plano vykdymo vadžių. Pažangiųjų jėgų frontas paprasčiausiai subyrėtų klasių ir ekonominių kategorijų tarpusavio rietenose. Naudos iš viso to greičiausiai turėtų reakcijos atstovai.

Tikrasis revoliucinis judėjimas turės iškilti tarp tų, kurie sugebėjo kritiškai įvertinti senąsias politines nuostatas, jam teks bendradarbiauti su demokratijos jėgomis, su komunistais, ir su visais, kurie prisideda prie totalitarizmo sunaikinimo, bet nesileidžia sugundomi nė vienos šių jėgų.

Reakcinės jėgos turi savo žinioje išsilavinusių žmonių, lanksčių bei vadovauti sugebančių darbuotojų, kurie aršiai kausis, kad išlaikytų savo viešpatavimą. Sunkiausiai momentais jie prisistatys pakeitę išvaizdą, apsisiskelbs laisvės, taikos, visuotinio gerbūvio, pačių neturtingiausiųjų rėmėjais. Praeityje turėjome progos matyti, kaip jie įsiskverbė į liaudies judėjimus, juos paralyžiavo, suklaidino, suteikė jiems visiškai priešingą pobūdį. Be abejonės, jie taps ta pavojingiausia jėga, su kuria teks susidurti.

Tos jėgos pabandys remtis nacionalinių valstybių atkūrimu. Todėl jos galės paveikti populiariausius, labiausiai naujųjų judėjimų pažeistus, ir lengviausiai reakciniams tikslams panaudojamos - patriotizmo - jausmus. Šitaip jos tikėsis paprasčiausiu būdu sujaukti priešininkų idėjas, juk vienintelę liaudies masių įgytą politinę patirtį riboja nacionalinė erdvė, būtent todėl būtų pakankamai nesudėtinga liaudies mases bei labiausiai netoliaregius jų vadovus pastūmėti valstybių, kurias sumaitojo uraganas, atkūrimo link.

Jeigu šis tikslas būtų pasiektas, reakcija švęstų pergalę. Netgi regimai demokratiškose, socialistinėse valstybėse valdžios sugrįžimas į reakcininkų rankas vis vien būtų tik laiko klausimas. Vėl atgimtų nacionalinė nesantaika, ir kiekvienai iš tų valstybių vėl rūpėtų savo poreikius patenkinti tikrai ginklo jėgos pagalba. Esminiu, daugiau ar mažiau skubiu uždaviniu vėl taptų tautų pavertimas kariuomenėmis. Generolai vėl imtųsi vadovauti, monopolistai vėl pelnytųsi iš autarchijos, biurokratija vėl išsipūstų, kunigai vėl stengtųsi ugdyti masių paklusnumą. Visi pirmosios pergalės iškovojimai subliuokštų būtinybės vėl ruošti naujam karui akivaizdoje. Pirmiausiai reikia išspręsti galutinį ir negrįžtamą Europos susiskaldymo į suverenias nacionalines valstybes problemą, kurios neišsprendus, bet kokia pažanga tebus tik iliuzija. Daugumos Europos valstybių žlugimas po vokiškuoju volu jau suteikė bendrumo Europos tautų likimams, dabar jiems visiems drauge teks arba susitaikyti su hitlerine viešpatyste arba visiems drauge, atėjus tos viešpatystės galui, žengti link revoliucinės krizės nesusikaldžius, nesustingus tvirtose savo pačių valstybinėse struktūrose. Dabar protai jau yra žymiai palankiau nusiteikę Europos federalinės reorganizacijos klausimu nei praeityje. Skausminga paskutiniųjų dešimtmečių patirtis atvėrė akis netgi tiems, kurie to nenorėjo matyti, ir subrandino daug palankių mūsų idealui aplinkybių.

Visi išmintingi žmonės jau pripažįsta, kad nebegalima išlaikyti Europos nepriklausomų šalių pusiausvyros tarp militaristinės Vokietijos ir kaip atsvaros - kitų valstybių, nebegalima ir trupinti Vokietijos į gabalus, primynus koja jai krūtinę po kiekvieno pralaimėjimo. Tapo galutinai aišku, kad nė viena Europos šalis negali likti nuošalėje tuo metu, kai kitos šalys kovoja tarpusavyje, nes tarpusavio nepuolimo ir neutralumo deklaracijos nebeteko jokios vertės. Nūnai yra įrodytas menkas reikalingumas, jeigu ne žalingumas tokių organizmų kaip

Jungtinės Tautos, pretendavusio užtikrinti tarptautinę teisę be karinės jėgos, pajėgiančio priversti laikytis savo sprendimų išlaikant absoliutų valstybių - narių suverenumą. Absurdiškas yra nesikišimo principas, reikalaujantis suteikti kiekvienai tautai galimybę turėti reikalų su savuoju despotiniu režimu kaip ji pati išmano, lyg kiekvienos atskiros valstybės sąranga nebūtų tapusi gyvybiniu visų kitų Europos šalių reikalu. Jau nebeišsprendžiamomis tapusios daugialypės problemos, nuodijančios tarptautinį kontinento gyvenimą - pasienio ribos mišrių tautybių gyvenamose vietose, tautinių mažumų gynimas, neturinčių išėjimo prie jūros valstybių klausimas, Balkanų klausimas, Airijos klausimas ir t.t. - visos jos būtų pačiu paprasčiausiu būdu išspręstos Europos Federacijos rėmuose, panašiai, kaip tai nutikdavo su panašaus pobūdžio mažų valstybėlių problemomis po to, kai jos, įsiliejusios į stambesnius nacionalinius junginius bei praradusios savo pirminį priešišumą, susidurdavo su santykių tarp įvairių provincijų reikalais.

Iš kitos pusės, saugumo pojūčio pabaiga, susijusi su negalimumu užpulti Didžiąją Britaniją, kuris savo ruožtu pasmerkė anglus „splendid isolation“, prancūzų kariuomenės ir pačios respublikos žlugimas jau pirmojo galingesnio vokiečių pajėgų smūgio akivaizdoje (viliantis, kad tokia baigtis gerokai sumenkino šovinistinį įsitikinimą gališkuoju pranašumu) ir rūstus visuotinės vergovės pavojaus pojūčio suvokimas, - visi šie dalykai paskatins kurti federalinį režimą, kuris padarytų galą dabartinei anarchijai. Ta aplinkybė, kad Anglija jau sutiko su Indijos nepriklausomybės reikalavimu, o Prancūzijos pralaimėjimas iš esmės reiškia ir visos jos imperijos sutriuškinimą, padės greičiau pereiti prie europietiško susitarimo dėl kolonijų.

Prie viso to derėtų pridurti ir kai kurių pagrindinių dinastijų išnykimą ir išlikusių - pamatų trapumą. Reikia turėti omenyje, jog būtent dinastijos ir kai kurių šalys - tradicinės jų rėmėjos su visais iš to išplaukiančiais interesais - iki šiol buvo rimta kliūtis racionaliai Jungtinių Europos valstybių organizacijai, kuri gali remtis tik respublikos tipo visų ją sudarančių federalinių valstybių konstitucija. Ir tada, žvelgiant anapus Senojo kontinento horizonto, kai vieninga pasaulėžiūra sujungs visas žmonijos tautas, tektų pripažinti, kad Europos Federacija būtų vienintele garantija, užtikrinančia taikingą Azijos ir Amerikos tautų kooperaciją, belaukiant, kol tolimesnėje ateityje taptų įmanoma viso žemės rutulio politinė vienybė.

Ribą, skiriančią pažangias ir reakcines partijas, nusako jau nebe didesnė ar mažesnė demokratija, gilesnis ar menkesnis socializmo įtvirtinimas, o naujoji esminė takoskyra tarp tų, kurie įsivaizduoja, jog egzistencinis tikslas - tai nacionalinės politinės valdžios perėmimas, suteikiantis galimybę - tegu ir nesąmoningai - karštai išsiveržusiai tautinių emocijų lavai sustingti senosiose formose, o praeities absurdui vėl atgimti ir tų, kurie regės svarbiausiuoju savo

uždaviniu tvirtos tarptautinės valstybės sukūrimą, kurie nukreips šio tikslo link liaudies pajėgas, o iškovoję politinę valdžią, ją pirmučiausiai panaudos kaip tarptautinės vienybės sudarymo instrumentą.

Pasitelkus propagandą ir veiksmus, bandant visais įmanomais būdais nustatyti susitarimus ir ryšius tarp atskirų judėjimų, - patarieji, be abejonų, jau formuojasi, - derėtų jau dabar pastatyti pamatus judėjimui, pajėgiančiam mobilizuoti visas jėgas bei sukurti naują organizmą, kuris taptų pačiu didingiausiu ir naujoviškiausiu kada nors per paskutinius šimtmečiais gimusiu Europoje. Jo reikės tam, kad suręsti tvirtą federalinę valstybę, disponuojančią Europos karinėmis pajėgomis vietoje nacionalinių kariuomenių, pajėgiančią ryžtingai nutraukti totalitarinių režimų stuburkaulį - ekonominę autarchiją, turinčią pakankamai organizmų ir priemonių, užtikrinančių tiesioginių nutarčių bei įsakymų vykdymą atskirose federalinėse valstybėse, paliekant valstybėms autonomijos teises, kurios garantuotų lankstumą ir politinio gyvenimo raidą pagal savitus kiekvienos tautos ypatumus.

Jeigu svarbiausiose Europos valstybėse atsiras pakankamai daug veikėjų, kurie visa tai suvoks, greitai pergalė bus jų rankose, nes situacija ir nuotaikos bus palankios jų veiklai. Jie susidurs su paskutiniųjų dviejų dešimtmečių patirties sumaitotomis partijomis bei tendencijomis, tai bus naujų žmonių iš JUDĖJIMO UŽ LAISVĄ IR SUVIENYTĄ EUROPAŲ valanda.

III. Pokario uždaviniai. Visuomeninė reforma

Laisva ir suvienyta Europa - tai būtina šiuolaikinės visuomenės, kurios totalitarizmo era sustabdyta, prielaida. Šios eros pabaigoje bematant prasidės istorinis procesas prieš nelygybę ir socialines privilegijas. Visos šį vyksmą stabdžiusios senos konservatyviosios institucijos bus žlugusios arba žlungančios, ir šia jų krize teks drąsiai bei ryžtingai pasinaudoti.

Europietiškoji revoliucija tam, kad atitiktų mūsų poreikius turės būti socialistine, turės iškelti sau darbo klasių emancipacijos ir žmoniškesnių gyvenimo sąlygų sukūrimo klausimus.

Kompasso rodykle, rodančia, kokių šia kryptimi derėtų imtis priemonių negalės tapti grynai doktrinieriškas principas teigiantis, jog privačią gamybos priemonių nuosavybę turės būti iš principo panaikinta arba galės būti toleruojama tik laikinai, tais atvejais, kai nebus įmanoma be jos apsieiti.

Visuotinis ekonomikos suvalstybinimas buvo pirmoji darbininkų klasės įsivaizduojama utopinė forma išsivaduojant iš kapitalistinio jungo, jos pilnutinis įgyvendinimas atveda ne į trokštamą tikslą, o į sukūrimo tokio režimo, kuriame visi gyventojai tarnauja siaurai biurokratų - ekonomikos administratorių - klasei.

Tikrasis fundamentalus socializmo principas (visuotinė kolektyvizacija tebuvo pernelyg skubi ir klaidinga išvada) yra tas, kuris teigia, jog ekonomikos jėgos neturi užgožti žmonių, jos turi būti natūraliai pajungtos, suvaldytos ir kontroliuojamos pačiais racionaliausiais metodais tam, kad didžiosios masės netaptų jų aukomis. Gigantiškos pažangos jėgos, trykštančios iš individualiojo intereso gelmių neturi būti užgęsintos negyvame rutinos tradicijų telkinyje, o paskui iškilti neišsprendžiama iniciatyvumo atgaivinimo problema, bandant atlyginimų diferenciacijos ar kitokius panašius metodus; atvirksčiai, šias jėgas būtina pagirti ir išplėsti, suteikiant joms didesnių vystymosi ir užimtumo galimybių tuo pat metu stiprinant bei tobulinant kelius, kurie veda link vis naudingesnių kolektyvinių tikslų.

Privati nuosavybė iš principo turi būti panaikinta, apribota. Ši direktyva savaime įsiterpia formuojantis europietiško ekonominio gyvenimo procesui, išsivadus iš militarizmo ar nacionalinės biurokratijos košmaro. Racionalusis sprendimas turi išstumti iracionalųjį darbuotojų sąmonėje. Norėdami smulkiau pateikti šios direktyvos turinį, o taip pat suvokdami, jog dabar kiekvieno programinio punkto priimtinumą bei taikymą teks vertinti europietiškosios vienybės rėmuose, pabrėšime šiuos punktus:

a) Negalima palikti privatiems asmenims įmonių, kurios vykdydamos aiškiai monopolistinio pobūdžio veiklą, gali išnaudoti vartotojų mases; pavyzdžiui, elektros energijos pramonės įmonės siekia išsilaikyti vardan kolektyvinių interesų, tačiau joms būtini protekcionistiniai mokesčiai, parama, išskirtiniai užsakymai ir t.t. (pats ryškiausias šio tipo pavyzdys yra Italijos juodosios metalurgijos pramonė); o taipogi tos bendrovės, kurios dėl didelių kapitalo investicijų, dėl jose dirbančių darbininkų skaičiaus ar dėl savo dominuojančios padėties viename ar kitame pramonės sektoriuje galėtų šantažuoti valstybės organus primesdamos joms palankią politiką (pvz, kalnakasybos pramonės bendrovės, stambūs bankai, didelės laivybos kompanijos). Tai ir yra ta sritis, kurioje, be abejonės, teks imtis plačios nacionalizacijos, neatsižvelgiant į įgytas teises.

b) Tos ypatybės, kuriomis praeityje pasižymėjo nuosavybės teisė ir paveldėjimo teisė, suteikė galimybių keleto privilegijuotų asmenų rankose sukaupti turtus, kuriuos teks tolygiai išskirstyti revoliucinės krizės metu, eliminuoti parazitinius sluoksnius, darbo žmonėms suteikti jiems būtinus gamybos įrankius, tokiu būdu pagerinant jų ekonomines sąlygas bei sudaryti sąlygas pasiekti labiau nepriklausomą gyvenimą. Čia turime galvoje žemės ūkio reformą, kuri perduos žemę ją dirbantiems ir labai padidins savininkų skaičių, pramonės reformą, kuri išplės dirbančiųjų teises nesuvalstybtuose sektoriuose steigiant kooperatyvinių valdymą, dirbančiųjų akcinius paketus ir pan.

c) Jaunimui reikalinga parama, kuri iki minimumo sumažintų atotrūkį tarp įvairių starto pozicijų kovoje už pragyvenimą. Valstybinė mokykla turės teikti realias galimybes tęsti mokslą iki pačių aukščiausių pakopų labiausiai to vertiems, o ne turtingiausiems; kiekvienoje mokslo šakoje ji turės paruošti įvairioms profesijoms, liberaliai, mokslinei veiklai tokį žmonių skaičių, kuris atitiktų rinkos poreikius ir kad vidutiniai atlyginimai daugiau ar mažiau būtų vienodi visoms profesinėms kategorijoms, kokie bebūtų apmokėjimo neatitikimai kiekvienos kategorijos viduje, priklausomai nuo asmeninių sugebėjimų.

d) Pasitelkusi šiuolaikinę techniką, beveik neribota masinė pirmojo būtinumo reikmenų gamyba už nedidelius socialinius kaštus pajėgi aprūpinti visus maistu, būstu, apranga ir minimalius patogumus, būtinus siekiant išlaikyti žmogiškąjį orumą.

Žmonių solidarumas tų, kurie neatlaiko žudančios ekonominės kovos atžvilgiu, turės progos pasireikšti ne žeminančia labdara, sukeliančia tą patį blogį, kurio pasekmių siekiama išvengti, o socialinio aprūpinimo priemonėmis, užtikrinančiomis besąlygiškai visiems - galintiems ir negalintiems dirbti - padorų pragyvenimo lygį, nesumažinant poreikio dirbti ir taupyti. Tokiu būdu, skurdas nebeprivers paklusti smauginčio darbo sutartims.

e) Darbininkų klasės išlaisvinimas gali vykti tik įgyvendinus ankstesniuose punktuose minėtas sąlygas: nepaliekant jų monopolistinių profsąjungų ekonominės politikos valiai, nes jos paprasčiausiai perduoda darbininkų stovyklai prievartinius metodus, būdingus stambiajam kapitalui.

Darbo žmonės privalo atgauti galimybę laisvai pasirinkti savuosius patikėtinius tam, kad galėtų kolektyviai aptarti darbo sąlygas, o valstybė turės suteikti teises priemones, užtikrinančias susitarimų laikimąsi.

Visas monopolistines tendencijas bus galima sėkmingai užgniaužti tik įvykdžius minėtus socialinius pokyčius. Visas monopolistines tendencijas bus galima sėkmingai užgniaužti tik įvykdžius minėtus socialinius pokyčius.

Šie pakitimai yra privalomi tam, kad vadovaujantis naująja tvarka, būtų galima kurti labai platų ja suinteresuotų piliečių sluoksnį ir suteikti politiniam gyvenimui vieningą, socialinio solidarumo jausenos prisotintą laisvės ženklą. Ant šių pamatų politinės laisvės galės iš tikrųjų įgauti konkretų, o ne vien tik formalų turinį, jis galios visiems, nes piliečių masės turės nepriklausomybę ir pakankamai žinių, kurios leis vykdyti nuolatinę bei efektyvią valdančiosios klasės kontrolę.

Neverta aptarinėti konstitucinių institucijų, neturint galimybių numatyti, kokiomis sąlygomis joms teks atsirasti ir veikti, bet tepakartosime, jog visa tai, ką visi jau žino apie reprezentacinių organų būtinumą, apie įstatymų leidybą, apie prokuratūros, kuri užims dabartinės vietą nepriklausomumą užtikrinant

nešališką išleistų įstatymų laikymąsi, apie spaudos ir susivienijimų laisvę, galimybę apšviesti visuomenės nuomonę ir suteikti visiems piliečiams veiksmingą galimybę dalyvauti valstybės gyvenime.

Būtina patikslinti tik dviejų klausimų esmę dėl jų ypatingos svarbos mūsų šaliai šiuo momentu: apie valstybės ir Bažnyčios santykius ir apie politinio atstovavimo pobūdį:

a) Konkordatas, kuriuo Vatikanas Italijoje sudarė sutartį su fašizmu turėtų būti, be jokių abejonių, panaikintas, kad būtų galima įtvirtinti grynai pasaulietinį valstybės pobūdį ir užtikrinti neginčijamą valstybės viršenybę civilinio gyvenimo srityje. Visi religiniai tikėjimai turės būti vienodai gerbiami, bet valstybė daugiau nebeprivalės rūpintis kultū biudžetais.

b) Kartoninė lūšna, kurią fašizmas surentė drauge su korporatyvine santvarka, subyrės į šipulius drauge su kitomis totalitarinės valstybės dalimis.

Kai kas teigia, jog ir šiuos griuvėsius rytoj bus galima panaudoti kuriant naująjį konstitucinę sąrangą. Mes tuo netikime. Totalitarinėse valstybėse korporaciniai rūmai yra apgaulė, vainikuojanti policinę darbo žmonių kontrolę. Tačiau jeigu korporaciniai rūmai ir būtų nuoširdi įvairių kategorijų gamintojų išraiška, įvairių profesinių kategorijų atstovybės organams niekada nepakaktų kvalifikacijos derėtis bendrosios politikos srityje, o svarstant grynai ekonominius klausimus, jie taptų galingesnių profsajungų spaudimo organais.

Profesinėms sąjungoms derėtų imtis bendradarbiavimo su valstybės organais, kuriems pavesta spręsti tiesiogiai jas liečiančias problemas, atmetant, žinoma, galimybę, kad joms būtų patikėta įstatymų leidžiamoji funkcija, kadangi išryškėtų feodalinė ekonominio gyvenimo anarchija, o jos pasekme taptų vėl atgimęs politinis despotizmas.

Daugelis tų, kurie leidosi naiviai įtikinami korpotyvizmo mito galės ir turės susivilioti atsinaujinimo darbais, tačiau jiems teks atsižvelgti į jų pačių miglotai svajotos išeities absurdiškumą. Konkretus korporatyvizmo gyvavimas yra galimas tik totalitarinių valstybių sukurta forma, kuria valdininkai naudoja drausminti darbo žmones valdančiosios klasės labui.

Revoliucinė partija negali būti diletantiška improvizacija lemiamu momentu, ji turi jau dabar pradėti formuoti bent jau esmines politines nuostatas - bendraisiais bruožais ir pirmosiomis veiklos direktyvomis. Ji neturėtų atstovauti išsiskaidžiusias tendencijas, laikinai susijungusias antifašistinės praeities rėmuose, laukiančias totalitarinio režimo žlugimo, o kai tikslas bus pasiektas - pasirengusias išsibarstyti kiekviena savo keliu. Revoliucinė partija žino, kad iš tikrųjų jos veikla prasidėtų tik tada, todėl jos gretose turėtų būti žmonės, sugebantys susitarti dėl svarbiausių ateities problemų.

Ji su savo metodiška propaganda privalo prasiskverbti visur, kur tik yra dabartinio režimo pavergtųjų ir, kaskart pasirinkdama išeities tašką problemą,

kuri yra pati skaudžiausia atskiriems asmenims ir klasėms, parodyti kaip ji siejasi su kitomis problemomis bei kokia galėtų būti tikroji išeitis. Tačiau iš nuolat didėjančios savo rėmėjų stovyklos partija kviesis ir verbuos tik tuos, kurie europietišką revoliuciją pavertė svarbiausiuoju savo gyvenimo tikslu, kurie drausmingai kasdien vykdytų savo darbą, išvalgiai siektų saugios bei efektyvios veiklos netgi pačiomis sunkiausiomis pagrindžio sąlygomis, sudarytų tvirtą tinklą, suteikiantį atsparumo netgi pačiai nepastoviausiai prijaučiančiųjų stovyklai.

Nepraleisdama nė vienos galimybės, nė vienos dirvos, tinkamos paskleisti savąjį žodį, ji turi savo veikla atsigręžti pirmiausiai į tuos sluoksnius, kurie galėtų būti svarbiausiais idėjų platinimo ir kovingų vyrų verbavimo centrais, o taip pat - į dvi socialiniu požiūriu jautriausias grupes šiandien, lemiamas - rytoj: darbininkų klasę ir intelektualus. Pirmoji yra ta, kuri yra mažiausiai plakama totalitarizmo rykštės ir kuri labiausiai bus pasiruošusi pertvarkyti savo gretas. Intelektualai - ypač jaunesnieji - labiausiai jaučiasi smaugiami dvasiškai, labiausiai pasibjaurėję viešpataujančiu despotizmu. Visuotinis judėjimas pamažu neišvengiamai įtrauks ir kitus sluoksnius.

Bet koks judėjimas, kuris patirtų pralaimėjimą telkdamas šias jėgas į sąjungininkus, būtų pasmerktas nederlumui, nes, tuo atveju, jeigu būtų sudarytas vien iš intelektualų, liktų be masių jėgos, būtinos nušluoti reakcijos pasipriešinimą, būtų nepatikus darbininkų klasės atžvilgiu ir jai pačiai nekeliantis pasitikėjimo; ir netgi jeigu ir būtų akinamas demokratinių jausenų, tačiau sunkumų akivaizdoje, kilus visų kitų klasių mobilizacijai prieš darbininkus, nuslystų link fašizmo restauracijos. Jeigu remtųsi tik proletariatu, tuo atveju stigtų minties aiškumo, kurį galėtų suteikti tik intelektualai ir kuris yra būtinas tam, kad išvelgti naujus uždavinius ir naujus kelius. Judėjimas liktų senovinio klasicizmo kaliniu, visur regėtų priešus ir paslystų ant doktrinieriško komunistų požiūrio.

Būtent šiam judėjimui revoliucinės krizės metu teks telkti ir vadovauti pažangiosioms jėgoms, panaudojant visus liaudiškuosius organus, kurie savaime susidaro –tarsi puodai su žarijomis, kuriuose maišosi revoliucinės masės, laukiančios savo vedlių, užuot skelbusios plebiscitus. Šis judėjimas semsis pasaulėžiūros ir tikrumo dėl savo paties veiklos anaipol ne iš išankstinio dar neegzistuojančios tautos valios šventumo, bet iš sąmoningos valios atstovauti pačius giliausius šiuolaikinės visuomenės poreikius. Jis teiks pirmąsias naujosios tvarkos direktyvas - pirminę beformių masių socialinę discipliną.

Ši revoliucinė partijos diktatūra suformuos naują valstybę ir naują ją supančią tikrąją demokratiją. Neverta baimintis, kad toks revoliucinis režimas turėtų būtinai nukrypti naujo despotizmo link.

Nukryps, jeigu jis atsirado modeliuojant vergišką visuomenę. Tačiau jeigu revoliucinė partija nuo pirmųjų savo žingsnių tvirta ranka kurs sąlygas laisvam gyvenimui, kuriame visi piliečiai iš tiesų gali dalyvauti valstybės gyvenime, jos evoliucija pasuks - netgi jeigu tektų patirti antrinę politinę krizę - visų pažangaus supratimo ir pritarimo naujajai tvarkai linkme, jos veiklumo ir laisvųjų politinių institucijų galimybių augimo linkme. Šiandien yra tas momentas, kai tenka išmokti atsisakyti senos, pernelyg varžančios naštos, pasiruošti sutikti jau ateinančias naujoves, visiškai nepanašias į įsivaizduotas, atmesti senas ir netinkamas, vėl sužadinti jaunimo energiją. Šiandien vieni kitų ieško ir vieni su kitais susitinka, pradėdami austi ateities scenarijų visi tie, kurie įžiūrėjo šiandieninės Europos visuomenės krizę ir perėmė palikimą tų visų žmoniją iškėlusių judėjimų, sužlugusių nesutarus dėl tikslo ir dėl priemonių tam tikslui pasiekti. Kelias, kurį teks nueiti nėra lengvas, nėra saugus. Tačiau jis turi būti nueitas ir bus nueitas.

Altiero Spinelli - Ernesto Rossi